

PROMIŠLJANJE O SPOLNOM ODGOJU

Dr. Martin Ćuk, Bolnica sestara milosrdnica, Zagreb

Predavanje na 13. kongresu Europske unije za školsku i sveučilišnu medicinu,
Dubrovnik, 12. - 15. listopada 2005.

Tema o kojoj ću danas govoriti je jedna od najvažnijih koje se tiču zdravlja naše djece. Radi se o spolnom zdravlju koje se ne može ostvariti bez spolnog odgoja.

Danas su mladi u mojoj zemlji, a vjerujem i u ostalim zemljama, bombardirani informacijama putem medija (tinejdžerskih časopisa, reklama, tinejdžerskih sapunica i filmova) koje su dominantne u formiranju njihovih stavova. Roditelji nemaju dovoljno vremena za razgovor sa svojom djecom o spolnosti; spolnost je često tabu i mnogi roditelji su možda i sretni što nemaju dovoljno vremena da o tome razgovaraju sa svojom djecom.

Roditeljski nadzor može rezultirati nižom stopom spolno prenosivih bolesti u gradskoj populaciji koja i inače ima visoku prevalenciju (Arch Pediatr Adolesc Med, July 1, 2004; 158(7): 666 - 670). Drugi članak koji se bavi sličnom problematikom govori o povezanosti količine vremena koju adolescenti provode bez roditeljskog nadzora i spolnog ponašanja (stope spolno prenosivih bolesti karakteristične za rizično ponašanje) te konzumacije droga. Članak zaključuje da je vrijedno uzeti u razmatranje nadgledanje mladeži, ako ne od strane roditelja, onda od strane škole ili drugih programa (PEDIATRICS Vol. 110 No. 6 December 2002, pp. e66).

Ovakve okolnosti često rezultiraju rizičnim spolnim ponašanjem mladeži i njegovim negativnim posljedicama, od onih fizičkih kao što su neželjene maloljetničke trudnoće, spolno prenosive bolesti, pa do onih koje se odnose na cjelokupnu osobu i njezinu osobnu sreću sada i u budućnosti, kao što su spremnost i sposobnost zasnivanja uspješnog braka i obiteljskog života.

Kao pomoć roditeljima i tinejdžerima započeti su mnogi edukacijski programi i pristupi. Neki od njih se temelje na promoviranju apstinencije; drugi na promoviranju kontracepcije i "sigurnog seksa", ukoliko nešto poput sigurnog seksa uopće postoji. Samo je nekoliko programa koji se bave spolnošću, a usredotočeni su na kompletnu osobu i seksualnu antropologiju. Jedan od njih je program Teen STAR.

Univerzalni pristup u spolnom odgoju nije učinkovit obzirom na kulturološke razlike u razumijevanju spolnosti, različita moralna stajališta i uvjerenja i različite epidemiološke situacije...

Nažalost, uslijed opasnosti od zaraze mnogi ljudi misle da je jedino bitno tinejdžerima dati prezervative i kontracepciju i da tada mogu raditi što god hoće, jer su tako sigurni. Međutim, takav pristup može promovirati rizično spolno ponašanje jer osjećaj sigurnosti može gurnuti tinejdžere u promiskuitet i rizične spolne odnose.

Nedavno sam pročitao knjigu E. Greena pod nazivom "Promišljanje prevencije AIDS-a". U njoj postoje zanimljivi podaci koji se tiču ove teme. Autor je po zanimanju antropolog, radi na harvardskom sveučilištu. Veći dio karijere radio je na prevenciji AIDS-a promovirajući uporabu prezervativa. Shvatio je da je preventivni program koji je uveden u Africi samo malo izmijenjeni program koji je bio ponuđen populaciji s rizičnim spolnim navikama u SAD-u (homoseksualcima, prostitutkama, promiskuitetnim osobama...). U knjizi je naglasio primjer Ugande koja je uspjela smanjiti broj zaraženih HIV-om među mladima promovirajući suzdržavanje od spolnih odnosa i vjernost.

Iako je broj oboljelih od AIDS-a u Europi smanjen, i dalje je povećan broj zaraženih HIV-om. Prezervativ je temelj većine programa koji se bave prevencijom AIDS-a u Europi, a svi znamo i da ga je u Europi lako nabaviti.

U bazi podataka Cochrane nedavno je objavljena metaanaliza učinkovitosti prezervativa kada se dosljedno upotrebljavaju u heteroseksualnim vezama (Weller S. i Davis K.). Pregledni članak je pokazao da dosljedna uporaba prezervativa rezultira 80%-tnim smanjenjem incidencije HIV-a i zaključuje da je učinkovitost prezervativa slična, iako manja, ako se prezervativ upotrebljava kao kontracepcijsko sredstvo. Zaštita od genitalnog HSV-a (herpes simplex virus) je također ograničena.

Izvešće o prezervativu "The Condom Report" koje je načinilo američko ministarstvo zdravstva također tvrdi da je učinkovitost prezervativa u prevenciji infekcije HIV-om samo 80% u heteroseksualnom odnosu. Izvešće također navodi činjenicu da prezervativ ne štiti od zaraze humanim papiloma virusom (HPV) što je navedeno u velikom broju stručnih i znanstvenih članaka.

Neki autori smatraju važnim uzeti u obzir kumulativni rizik od zaraze HIV-om. Oni smatraju da će uporaba prezervativa samo odgoditi, ali ne i spriječiti zarazu HIV-om. Primarna i sekundarna promjena ponašanja mora biti ugrađena u svaki oblik spolnog odgoja.

Tako programi koji se bave isključivo prevencijom AIDS-a i promoviraju prezervativ riskiraju epidemiju HPV-om, utoliko više što je poznato da je gotovo 15% adolescentica u Hrvatskoj zaraženo humanim papiloma virusom – vodećim uzrokom raka vrata maternice.

Uporaba kombiniranih oralnih kontraceptiva u adolescentskoj populaciji je također kontroverzna, utoliko više što postoji opravdana zabrinutost da ta metoda može utjecati na sazrijevanje hipotalamo-hipofizno-ovarijske osi kod adolescentica koje su imale prvu menstruaciju. Također je provedeno malo studija koje se bave utjecajem hormonske kontracepcije na zdravlje adolescenata.

Teži, ali efikasniji način podučavanja o seksualnosti je taj da se razgovara s mladim ljudima o značenju seksa, o ljubavi, i tada oni počinju usvajati novo shvaćanje seksa... Taj pristup upotrebljavamo u programu TeenSTAR.

Teen STAR (Teaching Sexuality in the context of Adult Responsibility) je cjeloviti odgojni program za tinejdžere u suradnji s njihovim roditeljima. Pomaže mladoj osobi da postane sposobna donositi slobodne, zrele i odgovorne odluke.

Polaznici uče o muškoj stalnoj i ženskoj periodičnoj plodnosti. Istovremeno istražuju emocionalne, fizičke, intelektualne, društvene i duhovne implikacije odrastanja u muškarca ili ženu. Za razliku od takozvanih "autentičnih apstinencijskih" programa, program Teen STAR uključuje sve znanstvene činjenice o spolno prenosivim bolestima i kontracepciji. Polaznici dobivaju puno informacija, ali u isto vrijeme ravnopravno i otkrivaju samo značenje i vrijednost ljudske seksualnosti.

Sve komponente programa su povjerljive i uključuju informirano dobrovoljno sudjelovanje, suglasnost roditelja za maloljetnike, individualne razgovore s voditeljem, roditeljske sastanke, pismene i usmene radove, ankete i evaluaciju.

Program je razrađen za različite uzraste: mlađe adolescente (7. i 8. razred osnovne škole), srednje adolescente (srednja škola), za starije adolescente (studente) i za maloljetne majke (sekundarna prevencija). Voditelji programa educiraju se na 40-satnim radionicama za izobrazbu, nakon kojih slijedi praktično provođenje programa uz stručno praćenje i trajno usavršavanje putem stručnih skupova.

Teen STAR pomaže mladoj osobi:

- početi razmišljati o svojim vlastitim osjećajima i željama
- izgraditi vlastiti identitet i samopoštovanje
- bolje razumjeti osjećaje i stavove suprotnog spola

- ispitivati i interpretirati seksualne poruke koje prenose mediji
- težiti razvitku zdravih seksualnih stavova
- postati svjestan vlastite plodnosti i sposobnosti prenošenja života
- razvijati osjećaj poštovanja prema daru života
- početi prepoznavati pozitivne i negativne posljedice i implikacije seksualnog ponašanja
- početi shvaćati da spolna aktivnost nalazi smisao samo u potpuno predanom odnosu
- postati sposoban za donošenje vlastitih, slobodnih i odgovornih, odluka
- početi uviđati važnost kvalitetne komunikacije unutar obitelji.

Program Teen STAR započela je 1980. godine dr. Hanna Klaus, koja je danas izvršna direktorica Centra za prirodno planiranje obitelji u Washingtonu, D.C. Trenutno se program provodi u više od 30 zemalja diljem svijeta.

Bez "propovijedanja" apstinencije ili promoviranja kondoma, program kontinuirano pokazuje pozitivne rezultate u ponašanju polaznika i svoju sposobnost da utječe na odgađanje početka spolne aktivnosti.

Nedavna studija, predstavljena na konferenciji NASPAG (North American Society for Paediatric and Adolescent Genecology) 20. svibnja 2005. u New Orleansu, ponovno je pokazala da je program Teen STAR bio učinkovit u odgađanju spolne aktivnosti kod tinejdžera (primarna apstinencija) i u povećanju prestanka spolne aktivnosti (sekundarna prevencija) među već ranije spolno aktivnim tinejdžerima.

Rezultati jedne druge studije, provedene u Čileu i objavljene u Journal of Adolescent Health 36 (2005) 64-69, pokazuju da je seksualna edukacija putem Teen STAR programa smanjila stopu neplaniranih adolescentskih trudnoća za više od pet puta. U istraživanje je bilo uključeno 1259 učenica jedne srednje škole u Santiagu, nasumično podijeljenih u kontrolnu i interventnu grupu i praćenih tijekom četiri godine.

U Hrvatskoj je program Teen STAR prisutan od 1995. godine, no njegova realizacija kao eksperimentalnog programa u osnovnim i srednjim školama započela je u školskoj godini 2003./2004. Udruga za cjeloviti spolni odgoj Teen STAR osnovana je 2003. godine i odgovorna je za provođenje programa u Hrvatskoj.

Tijekom desetogodišnjeg postojanja u Hrvatskoj program je predstavljen pred više tisuća ljudi, većinom školskih nastavnika. Održano je 10 radionica za izobrazbu voditelja programa koje je završilo više od 400 nastavnika koji su sada kvalificirani da ponude i vode program s učenicima u svojim školama.

U školskoj godini 2003./04. program se kao izvannastavna aktivnost provodio u 32 osnovne i srednje škole diljem Hrvatske, provodilo ga je 50 nastavnika i pohađalo 780 učenika.

U školskoj godini 2004./05. program je provodilo 84 nastavnika u 57 škola. Oko 1300 mladih ljudi bilo je uključeno u program.

Program Teen STAR se u Hrvatskoj provodi uz službenu suglasnost Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa iz 1997., 2004. i 2005. godine i uz pozitivno stručno mišljenje Zavoda za školstvo iz 2003. i 2005. godine.

(Web stranica: međunarodna www.teenstar.org; za Hrvatsku www.teenstar.hr)